

***New Age* i empredurisme.
Violència simbòlica del neoliberalisme.**

Tesina

Presentada per:
Ismael García Fernández

Dirigida per:
Cecile Barbeito Thonon

Cerdanyola del Vallés, juny 2019

New Age i empenedurisme. Violència simbòlica del neoliberalisme. de Ismael García Fernández està subjecta a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons. Per veure una còpia de la llicència, visiti <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Índex

RESUM	3
ABSTRACT	3
INTRODUCCIÓ	3
MARC TEÒRIC	4
DE LA INTERIORITAT, L'ESPIRITUALITAT I LA RELIGIÓ	4
QUÈ ENTENEM PER RACIONALITAT	4
QUÈ ENTENEN PER NEOLIBERALISME	4
NEW AGE: LA NOVA ESPIRITUALITAT NEOLIBERAL	5
EMPREDURISME: LA NOVA RACIONALITAT NEOLIBERAL	6
DEFINICIÓ DE VIOLÈNCIA, PAU I TIPUS	7
COM L'ESPIRITUALITAT I RACIONALITAT NEOLIBERAL GENERA VIOLÈNCIA	7
PROPOSTES PEL DESENVOLUPAMENT D'UNA PAU POSITIVA	12
CONCLUSIONS	16
BIOGRAFÍA I WEBGRAFIA	17

“Mai puc ser el que he de ser fins que tu no siguis el que has de ser. I tu no pots ser el que has de ser fins que jo no sigui el que he de ser.”

Martín Luther king

Resum

Des de fa uns anys que veig com el *new age* i l'*emprenedurisme* han irromput en les nostres quotidianitats. L'objectiu d'aquest treball és analitzar com s'articulen aquests discursos en el neoliberalisme, generant una violència simbòlica que, passant desapercebuda, legitima la seva violència estructural. Pretenc treure-ho a la llum i plantejar propostes alternatives.

Paraules clau: Violència simbòlica, neoliberalisme, empenedurisme, *New Age*

Abstract

For some years now I have witnessed how New Age and entrepreneurship have burst into our daily lives. The objective of this work is to analyze how these discourses are articulated in neoliberalism, generating symbolic violence that, going unnoticed, legitimizes their structural violence. I intend to bring it to light and suggest alternative proposals.

Keywords: Symbolic violence, neoliberalism, entrepreneurship, New Age

Introducció

Vinc de família convencional catòlica i he crescut en el sí d'una cultura judeocristiana - escola religiosa, esplai, parròquia, vaig fer la confirmació-. Entorns que, si bé em proposaven una sèrie de valors pels quals encara avui em regeixo i em sento agraït, també em generaven un sentiment de culpabilitat i un abandonament de mi mateix. Tot el meu temps -absolutament tot- l'havia de donar a les altres en bé d'una futura recompensa després de la mort. Gaudir del meu temps era pecat i motiu de culpa.

Una mica abans dels trenta entro en una crisi existencial i el castell de naips que m'havia donat aixopluc fins llavors cau a terra. El meu entorn cristià ja no és capaç de donar resposta al que és viu en mi. Així, començo a explorar altres espais i aproximar-me a altres religions. Propostes que van des del budisme a la psicoteràpia i el *coaching*, fins acabar -sense adonar-me'n gaire bé- entre els tentacles de l'anomenat *New age*. Venint d'una dinàmica d'abandonament de mi mateix, i autoestima tocada, era molt seductor un plantejament sostingut sobre *mantres* de l'estil "preocupat de tu mateix perquè si tu estàs bé el món estarà una mica millor", "Aconsegueix els teus somnis", "No tens límits", "Oblida el que escapa de la teva responsabilitat", "Tu ets l'únic responsable de la teva realitat", a més d'un suposat empoderament.

Paral·lelament descobreixo el món de l'emprenedoria i també em sedueix la idea d'emprendre -després de ser acomiadat d'una feina-. Curiosament és durant el curs d'un postgrau de *coaching* que prenc consciència de com l'auge tant d'aquesta proposta d'emprenedoria com de l'espiritualitat *New Age*, conforma una estratègia més del sistema neoliberal per dotar-se d'una racionalitat i espiritualitat que li permeti generar un corpus moral amb el qual legitimar la violència estructural que exerceix.

Em preocupa la subtileza amb que es dona tota aquesta violència simbòlica i les conseqüències que comporta per la humanitat. M'enfada haver caigut també en el parany, i m'entristeix veure com un volum considerable de població segueix abocant-se.

Amb aquesta tesina pretenc validar la hipòtesis de que la racionalitat neoliberal i l'espiritualitat *New Age*, constitueixen una forma de violència simbòlica, analitzant també com es construeixen i articulen els seus discursos, així com la manera com legitimen la violència estructural. Començaré establint un marc teòric, per continuar amb un anàlisi de com s'articulen els discursos i operen les violències, i acabaré amb algunes propostes d'alternatives i algunes conclusions.

Marc teòric

De la interioritat, l'espiritualitat i la religió

Ylla (2013) fa una distinció entre els conceptes d'interioritat i espiritualitat que em donen claus per la validació de la meua hipòtesis. Ell defineix la interioritat com "*la cura de la dimensió interior*" (Ylla, 2013), la qual "*integra cos, pensaments, sentiments, sensacions i emocions*" (Ylla, 2013). Així, parlem també "*d'espai o de món interior*" (Ylla, 2013).

Tenim moltes vies per a treballar la nostra interioritat, que van des de les que ens proposen les tradicions religioses més orientals, fins assaborir una lectura, passant per l'escriptura, la contemplació de la bellesa d'un paisatge, el fet de posar consciència allò que vivim; així com totes i cada una de les anomenades "*tecnologies del jo*", sintagma amb el que Foucault (1998) és refereix a un conjunt d'eines que permeten als individus aconseguir transformacions de sí mateixos, amb la finalitat d'una major felicitat, puresa, saviesa o longevitat.

Per altre banda, el mateix Ylla (2013) afegeix que "*Quan en la cura de la dimensió interior hi sumem un sentit (ètic, estètic, noètic), la cura de la interioritat esdevé espiritualitat*" (Ylla, 2013). És a dir, la diferència entre interioritat i espiritualitat vindria donada per una neutralitat en la primera, en quant a valors, conductes i principis, els quals, en sumar-se a dita interioritat, donarien lloc a una espiritualitat. Encara més, segons Ahumada (2015), quan la institució encapsula el missatge original d'una determinada espiritualitat, en creences i dogmes, parlem de *religió*. Així una religió estaria conformada per: unes creences, uns dogmes i unes pràctiques institucionalitzades.

Què entenem per racionalitat

L'enciclopèdia Herder (2017) la defineix com "*la capacitat humana que es manifesta en les decisions, creences i conductes que es consideren [...] racionals*" (Herder, 2017), és a dir adequades amb el saber -racionalitat teòrica- o amb l'obtenció d'un fi -racionalitat pràctica-.

En el cas que ens ocupa, quan parli de racionalitat m'estaré referint a una racionalitat pràctica, i en concret la neoliberal, en tant que conjunt de decisions, creences i conductes amb les quals el sistema pretén governar als subjectes i els seus comportaments, a fi de satisfer els seus interessos -els del sistema-.

Què entenen per neoliberalisme

Segons Laval i Pierre (2013) el neoliberalisme resulta de la suma de tres components: una ideologia que defensa el mercat com una realitat natural que s'autoregula i és

desestabilitzada per l'actuació de l'estat; una política econòmica que estimula l'activitat del capital, desregulant els sistemes de salut, treball i medi ambient, i desmantellant tot tipus d'ajudes socials, així com impostos i instruments redistributius; però, sobre tot, -segons Laval i Pierre (2013)- es tracta d'una racionalitat -pràctica- que busca i "*tendeix a governar la conducta dels governats, a més de l'acció dels governants*" (Laval i Pierre, 2013). Racionalitat que produeix una normativa per definir com han de ser les relacions socials, modus vivendi i subjectivitats. Així estableix quin ha de ser el nostre comportament, caracteritzat per una competició generalitzada, una lluita econòmica entre els assalariats i poblacions, unes relacions socials sota model de mercat; a més de concebre's i conduir-se, l'individu a ell mateix com una empresa.

Així doncs també el podem definir, segons Laval i Pierre (2013), com un conjunt de discursos, pràctiques i dispositius que determinen un nou mode de govern de la humanitat, segons el principi universal de competència. És "*la raó del capitalisme contemporani*" (Laval i Pierre, 2013).

S'estableix la competitivitat com a suposada base per evitar la inflació i com a suposat incentiu de millora constant, estratègia que acaba resultant ineficaç pel que fa al seu suposat objectiu, en tant que es generen monopolis. "*En el seu creixement els capitals majors absorbeixen els menors; els destrueixen o els compren. A poc a poc, va havent menys indústries o empreses en cada sector*" (Ramón Fernández, Mirem Etxezarreta, Manolo Sáez i LPR, 2001). El que sí aconsegueix és convertir-se en un darwinisme que exclou les empreses més febles, i en conseqüència a qui en depenen.

Esdevé una nova raó del món global, en tant que s'estableix a nivell global i alhora totalitza les diferents esferes de la vida. Tant mateix destacar el seu èxit en els diferents àmbits: En el polític, essent el poder conquistat per les forces neoliberals, en l'econòmic, implantant el capitalisme financer a nivell mundial, i en el subjectiu, amb la instauració del nou subjecte emprenedor.

New Age: La nova espiritualitat neoliberal

Per Carrozzi (n.d.) resulta difícil definir el *New Age*, donat que no té cap estructura i els seus límits són difusos. En tot cas podríem parlar d'un moviment de caràcter neoespiritual sincrètic, nascut als anys 60 -segons Schmucler (2002)-, de la revolta contestatària de grups juvenils d'esquerres i moviments hippies, als EEUU, aconseguint articular el desencant de les classes mitjanes vers les religions tradicionals, així com les expectatives mesiòniques de la cultura judeocristianes. No trigarà en patir l'apropiació subtil per part del sistema neoliberal a mode d'institucionalització i convertint-la en una neoreligió, amb la qual -a més a més- qüestionar el benestar de la societat comunista.

Per Schmucler (2002) la creença principal del *New Age* és que estem assistint a un canvi de constel·lació, sortint de la de Piscis i entrant a la d'Aquari, fet pel qual la Terra i la humanitat estan apunt d'experimentar una transformació espiritual radical, implicant aquesta alhora una modificació qualitativa de la consciència humana, amb una pressa de consciència de que som UN amb la resta de persones i la natura.

Així, transformar la consciència individual implicarà per si mateix una transformació social, sota la premissa de que el món gaudirà de més harmonia, només pel fet de que cada persona visqui amb més harmonia amb ella mateixa, essent aquesta transformació absolutament necessària, per evitar que l'ordre social precipiti en una mena d'apocalipsis. La humanitat té una alta dosis de responsabilitat en la salvació de sí mateixa, segons Carrozzi (n.d.).

Carrozzi (n.d.) afegeix la immanència de Deu, convertint així a l'ésser humà en una divinitat en potència, de la qual cosa és dedueix la seva capacitat il·limitada per aconseguir el que vulgui. La possessió d'aquest potencial infinit implica que els suposats límits es considerin res més que una creença mental allunyada de la realitat. Per tant és responsabilitat nostra superar-los i superar-nos per aconseguir el nostres èxits. Alhora aquest èxits estan associats a les "*virtuts de l'heroi*" (Todorov, 1993), de les quals, segons el mateix Todorov (1993) destaquen valentia, vida solitària i sense responsabilitats, absència de por a la mort, capacitat d'arriscar la vida per un ideal o bandera, aconseguir fites.

Segons Schmucler (2002) altres creences que sosté és que totes les expressions místiques porten a la mateixa realitat transcendent i, per tant, qualsevol pràctica o creença que funcioni a l'individu és correcte; que el passat és una projecció mental i només existeix el moment present, però, de fet, tampoc, perquè res existeix en realitat i tot és una il·lusió mental nostra. En conseqüència, tampoc hi ha lloc per cap mena de judici. Per últim defensa que tots els canvis sempre són a millor i l'univers és infinit alhora que els recursos il·limitats.

Carrozzi (n.d.) es refereix a les pràctiques que promou el *New Age* que van des de les tècniques de transformació personal -ioga, meditació, tarot...-, fins a les tècniques psicoterapèutiques post psicoanalítiques, passant per pràctiques místiques exotèriques i un conjunt de disciplines de sanació alternatives -alimentació, visualitzacions, reiki...-.

Emprenedurisme: La nova racionalitat neoliberal

Deia que l'emprenedurisme constitueix la racionalitat -pràctica- neoliberal, i he definit aquesta racionalitat com un conjunt de decisions, creences i conductes adequades per aconseguir un govern dels subjectes i els seus comportaments, per part del sistema i en bé dels seus interessos: la maximització dels beneficis del capital.

Aquesta racionalitat està basada en "*l'empresari de sí*" de Michael Foucault (Laval i Pierre 2013) o l'anomenat subjecte empresa i amb ella el sistema busca comprendre com actua el subjecte en un entorn de mercat, amb la intenció de preguntar-se per "*la manera de govern de sí*" (Laval i Pierre 20013), la qual acaba anomenant "*Emprenedoria*" (Laval i Pierre 20013)

Segons Laval i Pierre (2013) el subjecte es converteix en recurs empresarial, empresa, treball i capital en si mateix, al que cal treure el màxim rendiment, o el que és el mateix, en termes de Foucault, un emprenedor de si i un "*emprenedor de la seva pròpia vida*" (Laval i Pierre, 2013).

Aquest nou subjecte emprenedor no només es comporta com a tal en l'àmbit de les empreses on actua, sinó també en l'esfera privada -relació amb la seva propietat privada, família, parella, assegurances, jubilació, benestar, oci...-, exposat a una mena de sort empresarial.

L'emprenedurisme esdevé una forma de vida i d'estar en el món del nou subjecte empresa, caracteritzada per un principi fonamental de conducta, que acaba travessant totes les esferes de la seva existència: la competència. Aquesta passa de ser una dinàmica de mercat en el liberalisme clàssic, a una actitud de rivalitat constant contra els seus iguals. Així l'emprenedor de sí és modelat per ser capaç de sotmetre's a un compromís de per vida en processos de permanent competència.

Amb aquesta concepció del subjecte, la responsabilitat de l'èxit o fracàs personal, és sempre individual, associada únicament al grau de competència o incompetència personal. Així doncs cal invertir contínuament en una mateixa, per tal de desenvolupar cada cop més habilitats, i resultar així més competitiva.

L'emprenedor és elogiat com a valor fonamental, igual que la capacitat de superació i les anomenades "*virtuts de l'heroi*" Todorov (1993), com passa en el *New Age*. Em sembla interessant tenir presents aquests punts de connexió, en tant que em fan pensar en una intenció comuna.

Definició de violència, pau i tipus

M'agrada definir violència com la suma d'actituds y comportaments que comporten la negació de la satisfacció de qualsevol necessitat d'un subjecte. Galtung (1969 i 2003) classifica la violència en tres tipologies: la directa que defineix com agressió física, psíquica o verbal que produeix un dany en l'altre subjecte; la estructural que és exercida per les estructures de poder en forma de repartiment desigual dels recursos i exclusió, i encara que hi ha actors responsables no podem identificar-los; i la cultural que és el conjunt de valors i creences que legitimen les altres dues.

Per altre banda, segons Barbeito i Caireta (2008), podem definir la pau positiva com a l'absència de qualsevol tipus de violència -directa, estructural i simbòlica-, al contrari de la pau negativa, la qual es refereix a una situació d'absència de violència directa, però en la qual es donen altres tipus de violència, malgrat no siguin reconegudes. La pau positiva es troba en constant construcció, segons Barbeito i Caireta (2008).

Com l'espiritualitat i racionalitat neoliberal genera violència

He definit el *New Age* com una neoreligió amb una neoespiritualitat. Tant mateix m'he referit a l'espiritualitat com una interioritat a la qual s'hi afegixen una ètica, una estètica i una noètica, i a la religió com aquesta espiritualitat institucionalitzada, donant lloc a un seguit de creences, dogmes i pràctiques.

Per altre banda, defineixo també l'emprenedurisme con la racionalitat neoliberal, i aquesta, en tant que racionalitat pràctica, com el conjunt de decisions, creences i conductes adequades per aconseguir una finalitat determinada: satisfer els interessos del sistema.

El sistema neoliberal ha trobat la manera subtil de dotar-se d'una espiritualitat i una racionalitat amb la qual legitimar les seves polítiques davant la població, sortejant qualsevol al·legació possible, i generant un consens global al voltant de la validesa de les mateixes, mitjançant la potent maquinaria dels *maxmèdia* i l'artefacte d'*enginyeria de consensos* de la que parlava Noam Chomsky (1993), la qual aglutina tot un seguit de tècniques destinades a generar una determinada opinió pública.

“En un estat totalitari no importa el que la gent pensa, ja que el govern pot controlar-la per la força emprant porres. Però quan no es pot controlar la gent per la força, un ha de controlar el que la gent pensa, i el medi típic per fer-ho és mitjançant la propaganda (manufactura del consens, creació d'il·lusions necessàries), marginalitzant al públic en general o reduint-lo a alguna forma d'apatia” (Chomsky, 1993)

Les polítiques públiques que pretén legitimar són les que deixen tant a les empreses com a qui en depenen a expenses del mercat, el qual exclou a les més dèbils, donant lloc a una violència estructural. Així doncs, *New Age* i empenedurisme esdevenen violència simbòlica, en tant que legitimen aquesta violència estructural. En aquest apartat pretenc analitzar i visibilitzar, com es concreta i s'articula aquesta violència simbòlica.

Una de les proclames més esteses i insistents del *New Age* és el aquí i ara com a única entitat espacio-temporal existent, en tant que el passat ja no tornarà i el futur encara no ha esdevingut. Però, a més, encara afegeix una suposada distància entre aquestes entitats i la realitat, donat que dites entitats, només serien percepcions mentals que ens fem d'aquella realitat, interpretacions que no tenen perquè coincidir amb el que pròpiament és o ha estat. La conseqüència directa d'aquest plantejament és que es donin les violències que es donin -estructurals o directes- mai ho seran per ningú, quedaran legitimades -més aviat negades- en tant que projeccions mentals allunyades de la realitat.

Recordo, quan vaig ser acomiadat d'una feina per una retallada de personal en bé de mantenir la rendibilitat dels accionistes de la multinacional on treballava. Com a únic membre de la unitat familiar, amb la responsabilitat de pagar una hipoteca, sumada a les despeses addicionals i dificultats de reinserció laboral que comportaven la meva discapacitat física¹, la notícia va ser una llosa pesada que em provocava un sentiment de vulnerabilitat prou aclaparador. Mentre tant, al meu voltant escoltava *mantres* de l'estil “tot passa per a alguna cosa”, “els canvis sempre són a millor” i similars, amb els quals, aquell acomiadament es convertia en una mena de benedicció i regal de l'univers, més que no pas en l'acte de violència estructural del qual estava resultant víctima. Havia d'estar doncs agraït, empoderat i content, buscant les oportunitats que se'n derivessin. El sistema no es pot permetre que algú pugui sentir-se víctima malgrat ho sigui, en tant

¹ Si bé el debat al voltant de la terminologia pel que fa a la diversitat funcional excedeix aquest treball, aclarir que per mi el terme “*diversitat funcional*” refereix a un atribut de la persona humana -a la par de gènere, ètnia, etc- el qual pot ser caracteritzat. És a dir, per mi dir que tinc diversitat funcional resulta una obvietat a la par de dir que tinc gènere. En tot cas, dintre de la diversitat funcional em defineixo com a persona amb discapacitat física, igual que dintre de gènere em defineixo com a persona amb gènere masculí.

que, si hi ha víctimes, hi ha com a mínim un boxi -que és el mateix sistema- i segurament calgui un salvador humil i silenciós, que no apareixeria als mitjans com a heroi -que també seria el mateix sistema-, cosa gens rentable des de cap perspectiva. Resulta molt més profitós fer creure a la víctima que no ho és, generar una mirada possibilista de la situació i responsabilitzar a la mateixa víctima de trobar l'oportunitat intrínseca en el fet, així com del seu destí. De nou la violència estructural queda legitimada.

El *New Age* proclama també una salvació de la humanitat imminent i massiva, amb independència dels actes quotidians de cada persona i de les conseqüències que se'n derivin. L'accés a la promesa d'una vida tranquil·la, feliç i en abundància, depèn única i exclusivament de que dediqui quotidianament tot el temps que pugui a alguna de les pràctiques espirituals o de creixement personal que li ofereix el mercat. En qualsevol cas, mai dependrà dels seus actes vers l'entorn o el sentit de la seva feina, i encara menys de l'existència o no d'una justícia social. Una forma més de violència simbòlica que incita a la individuació, dinamitant qualsevol possibilitat de col·lectivitat i solidaritat.

A més a més aquesta pràctica provocarà un transformació personal cap a un suposat estat de pau i harmonia amb una mateixa i amb el TOT, la qual cosa -deia- provocarà de retruc una transformació social, sota la premissa de que si cada persona està millor amb ella mateixa individualment, el món també estarà millor, en tant que la persona forma part d'aquest món. Semblant al que se'n derivava del paràgraf anterior, torna a quedar en un segon terme l'afectació dels meus actes i omissions en la col·lectivitat, en tant que no es considera com a tal. Així estan legitimades situacions d'inconsistència com que una persona faci caritat mentre explota a qui treballa per ella, o col·labori en accions de defensa de les foques mentre porta un cotxe amb seients de pell. Qualsevol acte o omissió és vàlid mentre li aporti harmonia, concepte alhora també subjectivat, en tant que sentiment.

Una de les habilitats i tendències del sistema neoliberal és l'apropiació de tot concepte que ja estigui en els imaginaris de les masses socials en major o menor grau, buscant la manera de convertir-los en hams per atrapar-los en la seva dinàmica de mercat, la qual cosa passa per desvirtuar-los i descontextualitzar-los, per tal de que fer-los encaixar en la seva racionalitat i espiritualitat. Així ha estat amb la saviesa ancestral. El *New Age* a cercat la generació de noves "veritats" més elevades a partir d'un sincretisme de tota la saviesa ancestral i diferents tradicions religioses, alhora que s'ha dotat d'un conjunt de tècniques per accedir-ne a elles. Un altre exemple més palpable el trobem en l'expansió del capitalisme de plataforma, valent-se de l'apropiació i adulteració del concepte d'economia col·laborativa i d'altres límitrofs. De nou el discurs acabarà legitimant l'entramat de violència estructural que se'n deriva.

L'objectiu espiritual de tota persona es convertir-se en UN amb el TOT, mitjançant alguna de les tècniques a les quals hem fet referència, també, sotmeses a la dinàmica de mercat, en el qual s'ofereixen a preus gens assequibles. Així, aconseguir o no la il·luminació està condicionat al poder adquisitiu de l'individu en qüestió, en comptes de a les seves obres i valors, cosa que torna a incitar a l'individualisme i l'acumulació. Així, tornar a quedar en entredit o malmès el principi de solidaritat.

He fet menció al fet de que la racionalitat neoliberal es basa en l'emprenedurisme, des del qual es concep al subjecte com a empresari d'ell mateix, la qual cosa el fa responsable dels seus èxits o fracassos, en tant que depenen del seu nivell de competència o no competència. Els "no hi ha límits", "els límits estan a la ment", "tot allò que et proposis aconseguir és possible", són *mantres* que escolto des de fa uns anys, en diferents entorns, com a veritats inqüestionables, com a dogmes de fe, dels quals es val es sistema per responsabilitzar als subjectes del potencial productiu i consumidor que arribin a assolir. Si no assoleix uns determinats índex de producció i consum no serà perquè se li estigui demanant uns resultats per sobre de les seves possibilitats, doncs no té límits. De nou una violència simbòlica que legitima la violència estructural en forma d'explotació.

Així el subjecte és elogiat fins la sacietat quan aconsegueix tenir èxit. Un èxit concebut des del mite de l'heroi, capaç d'arriscar-se i batallar fins acabar amb l'enemic -l'alteritat en tant que competència-. Un èxit concebut com el capital a acumular en l'haver de l'home empresa. Un èxit que, com he mencionat, depèn de les pròpies competències, igual que el fracàs de les pròpies incompetències. D'aquesta manera el sistema aconsegueix que concebem els problemes socials com a personals i ens auto culpabilitzem del que són en realitat desigualtats socials. El individu concebut com empresari de sí, deixa de tenir la categoria de persona per convertir-se en un recurs humà -"Los nadie [...] Que no son seres humanos, sino recursos humanos" (Galeano, 1998)-, perdent alhora tots els seus drets com a ciutadà. Una forma més de violència simbòlica.

A diferència del liberalisme clàssic on l'Estat tenia el paper de regulació de l'intercanvi en el mercat, al passar a una racionalitat neoliberal es passa a una regulació de la competència. Aquest nou marc s'estableix no només entre empreses, sinó també dins de la pròpia empresa. Es produeix així un escenari regit pel darwinisme, en el qual només sobreviu el més fort, mentre el més dèbil queda reduït als marges. Aquesta lluita per la supervivència, des d'una individuació clarament intencionada i una promoció del subjecte d'empresari de sí, acaba amb la concepció de classe i de qualsevol possibilitat de plantejar-se alternatives d'organització fora del mercat i la competència, portant a un individualisme que garanteix l'absència de lluites socials. L'assentament del consens de que no existeix cap altre via és un altre forma de violència simbòlica.

En aquesta roda d'emprendre, produir i consumir, l'emprenedurisme contempla i proclama l'emprendre com a única opció per sobreviure, a més del consum com a única alternativa de oci. Un consum al qual no cal posar cap límit, en tant que l'univers és il·limitat i per tant només cal que m'ocupi d'acaparar i consumir quan més millor, sense preocupar-me per l'altra i encara menys del medi ambient, el qual acaba també explotat i degradat. Més violència simbòlica.

De tota la argumentació anterior se'n deriva que en el *New Age* no hi ha espai per cap norma o recomanació moral, més enllà del que a cada individu li dicti la pròpia consciència o veritat, la qual cosa ens portaria a un relativisme moral on tot és permès. Així en aquesta ètica no té cabuda el judici a les accions de les persones, en tant que tampoc hi ha cap marc consensuat sobre el qual contractar bé i mal, bo o dolent.

D'aquesta manera, la violència estructural i fins i tot la directa queden legitimades, en tant que qualsevol acció queda exempta de judici.

Seguint amb l'ètica, Comins (2003) ens parla de com el sistema neoliberal impulsa una moral basada en la que Gilligan (Citada per Comins, 2003) anomena "*ètica de la justícia*", de la qual, la mateixa Comins (2003) diu que "*no té tant aquesta motivació de resposta, d'acció, sinó més aviat una motivació d'evitar l'acció incorrecta*" (Comins, 2003). És el que Victòria Camps -citada per Comins (2003)- anomena principi de "*racionalitat*", el qual s'encarrega de delimitar la invasió als drets de l'alteritat, més que no pas a procurar una acció de resposta. Aquesta norma es reflecteix tant en el "*no judici*" proclamat per la *New Age*, com en la individuació del subjecte caracteritzat per l'empresari de sí, en tant que, proposen una actitud d'omissió davant la necessitat de l'altre. Nega la possibilitat de cap mena de solidaritat o, encara més pervers, provoca una confusió entre caritat i solidaritat, promovent la segona, la qual diu Galeano (1998) "*humilia a qui la rep, i mai altera, ni una mica, les relacions de poder*" i, de passada, apaivaga consciències. Per exemple, consideraria immoral un atemptat contra la propietat privada, però no ho seria el fet de no solidaritzar-se amb qui està patint un desnonament.

Un segon principi d'aquesta ètica segons Comins (2003) seria el de "*imparcialitat*" (Camps, citada per Comins, 2003), la qual suposa emetre un judici sense tenir masses coneixements sobre el context, peculiaritat i situació de la persona jutjada, en tant que aquest coneixement podria distorsionar-lo per simpatia o empatia. Si parem atenció és exactament el que fa el sistema neoliberal, amb el paradigma emprenedor: sotmet a tothom a la mateixa llei de competència, de manera imparcial i sense tenir en compte les diferents necessitats. També es dona una situació similar en l'àmbit de l'acadèmia quan s'estableixen penalitzacions en l'avaluació a qui no compleixi una determinada norma -data d'entrega, per exemple-, sense mirar de conèixer els motius i possibles peculiaritats pels quals la persona no ha complert dita norma.

Així doncs, el *New Age* esdevé una espiritualitat amb una ètica identificada amb l'ètica de la justícia de Gilligan, la qual també es deixa albirar en la proposta de l'emprenedurisme. Una ètica amb un enfoc abstracte i generalista, que no té en compte el context on s'aplica i les necessitats de les persones en aquest context. Ètica aplicada alhora al treball de l'interioritat amb tot el seguit de mètodes mencionats.

Aquestes violències simbòliques s'accentuen quan parlem de determinats col·lectius. Referint-me al de persones amb discapacitat al qual pertany, es dona el que anomenem *capacitisme*, pel qual som considerades un error de la natura que cal integrar -que no incloure- corregint al màxim les anormalitats per fer-nos el més rentables possibles i convertint-nos en exemples de superació a seguir per la resta de la humanitat. Si bé aquesta qüestió dona per un altre estudi i allargaria massa el present, sí he cregut oportú fer aquest petit apunt si més no, en tant que violència simbòlica².

² Em commou quan rebo algun reconeixement que no tingui a veure amb la suposada superació, com si qui me'l fa, pogués veure una persona, més enllà de la discapacitat i aquesta última, només com una circumstància més.

Propostes pel desenvolupament d'una pau positiva

Fins aquí he mirat de desemascarar com el neoliberalisme s'ha dotat d'una racionalitat i una espiritualitat, amb un corpus de creences, dogmes, pràctiques i imaginaris que generen una violència simbòlica, amb la qual legitimar l'estructural. En aquest apartat plantejo alternatives en la línia de desconstruir aquest corpus i contribuir al desenvolupament d'una pau positiva

Recupero un instant la definició que hem fet d'espiritualitat com a treball interior, al qual se li afegeix una ètica -a més d'una estètica i una noètica- i amb aquesta ètica unes virtuts, les quals, en el cas de l'espiritualitat neoliberal, deia es corresponen amb les virtuts de l'heroi que descriu Todorov (1993) i l'ètica de la justícia mencionada per Gilligan.

M'emociona Comins (2003) quan ens parla d'una veu femenina que prové de l'àmbit privat al que ha estat delegada la dona al llarg de la història. Una nova ètica que es dona en l'àmbit privat i que la mateixa Gilligan proposa fer la pública i política, amb la intenció de que vingui a complementar l'ètica de la justícia. Gilligan la va anomenar "*l'ètica de la cura*" (Citat per Comins, 2003). Diu Comins (2003) que "*les experiències de l'esfera privada són fonamentals per la construcció del subjecte social i la seva estructura ideològica i política*" (Comins, 2003). Si l'ètica de la justícia es caracteritzava per resultar racional, imparcial, abstracta i generalista, l'ètica de la cura segons Victòria Camps (citada per Comins, 2015), posa l'èmfasi en la relació amb les persones, pren en consideració el context a l'aplicar la llei, incorpora l'emocionalitat i és parcial, és a dir que es basa en "*la implicació i compromís directe i gairebé personal amb les altres*" Comins (2003). Implica per tant una responsabilitat per la realitat viva en l'alteritat i, a diferència de l'ètica de la justícia, l'omissió del que està a les nostres mans per millorar l'esmentada realitat del proïsme, sí suposa un inconvenient. El subjecte no és concepció com a separat i independent, sinó integrat en una xarxa de relacions, la qual cosa implica una responsabilitat cap a l'alteritat i el medi.

Seguint els mateixos exemples d'abans, si per l'ètica de la justícia era immoral un atemptat contra la propietat privada, però no ho era l'omissió d'algun acte de solidaritat amb qui està patint un desnonament, per l'ètica de la cura aquesta ommissió també seria immoral. De fet seria especialment immoral, en tant que no pren acció davant una necessitat. Tant mateix des de l'ètica de la cura, la imparcialitat, en l'aplicació de penalització acadèmica a qui no compleix una determinada norma, quedaria substituïda per un interès al voltant dels motius pel qual no s'ha complert aquella norma i una escolta de les necessitats que estan vives en ambdues parts, les circumstàncies particulars i el context; incorporant l'emocionalitat.

Alhora Todorov (2013) igual que menciona les virtuts de l'heroi, fa referència a les virtuts quotidianes, com són entrega, cura, responsabilitat familiar, (pre)ocupació pels individus concrets. Afegeix Comins (2003) que aquestes "*són les característiques de la majoria de la humanitat*" (Comins, 2003).

Així doncs proposo transitar cap a una espiritualitat basada en l'ètica de les cures, en comptes de l'ètica de la justícia, fent alhora que aquesta estigui present en qualsevol tipus de treball d'interioritat, fomentant les virtuts quotidianes de la cura.

Sumat a tot això, davant una espiritualitat neoliberal que proclama valors com l'interès individual, la propietat privada, l'apropiació i acumulació, la reducció de l'ésser humà a recurs humà i la desesperança, ens cal avançar cap a una espiritualitat que capgiri la seva base axiològica.

Un primer valor que ha de ser fonamental en l'espiritualitat és la gratuïtat. Fa cosa d'un any que sóc cofundador d'una associació que té com a missió la promoció de l'economia social i solidària a la meua ciutat. Des de jove he estat implicat de manera més o menys activa en diferents associacions i moviments socials, totes elles iniciatives amb objectius en el marc del desenvolupament internacional, la transformació social, la proclamació dels drets humans i l'educació en el lleure. Recordo com en aquella època la principal motivació que teníem les companyes per implicar-nos en aquestes iniciatives era el fet de creure fermament en aquelles causes, en tant que necessàries pel bé comú i de la humanitat. Si bé podria haver altres motivacions secundàries, el que no hi havia era un interès de rendibilitzar la dedicació personal. Amb la meua participació actual en diferents iniciatives, i especialment, des de que presideixo l'esmentada associació i sovint faig accions de captació de sòcies i col·laboradores, tinc la sensació de que se'ns està gasificant aquesta component de gratuïtat. Hem neoliberalitzat fins i tot la participació i l'associacionisme, i ens hi sumem en funció dels beneficis personals que puguem obtenir. Decidim en clau d'una lògica inversió versus rendibilitat. Em preocupa i considero ens cal recuperar el valor de la gratuïtat davant la implicació personal i col·lectiva en vers la transformació de les violències simbòliques i estructurals que ens travessen com a humanitat. La gratuïtat entesa com una valoració de les nostres actuacions, no des de la lògica de la rendibilitat, sinó des d'una entrega desinteressada a una causa o a l'alteritat, assaborint alhora la satisfacció emanada de la pròpia actitud d'entrega.

Un segon valor fonamental a incorporar en l'espiritualitat seria el de la dignitat. El diccionari de la llengua catalana la defineix com la "*qualitat moral per la qual hom no vol rebaixar-se, no tolera d'ésser ofès, etc...*". A mi m'agrada definir-la com el fet d'ésser mereixedores de respecte, comprensió i estimació, en tant que persones humanes o éssers universals -m'atreuria a parlar de la dignitat dels animals, de les plantes o de *pachamama*³-, així com de la possibilitat de satisfer les pròpies necessitats. Davant la reducció que fa el sistema neoliberal d'aquest valor, focalitzant-se només en la pròpia dignitat i maximitzant-la fins a la desvirtuació egocèntrica, ens cal una nova mirada que contempli la dignitat des d'una perspectiva ampla, incorporant l'alteritat a més del jo. En conseqüència ens cal sortir de nosaltres mateixes i tornar a mirar als ulls de l'altra, fins i tot als ulls d'aquells amb "*rostre sofrent*" (Comins, 2003), a qui el neoliberalisme ha volgut arrabassar la dignitat, responsabilitzant-los del seu suposat destí i desterrant-los als marges.

³ M'agrada referir-me amb vocable Inca al nostre planeta, llur traducció al espanyol seria Mare Terra, a la qual els mateixos Incas beneïren com a deessa i mare que ens nodreix des de les seves entranyes, mentre nosaltres occidentals la maltractem amb violència estructural.

Per posar en pràctica aquest principi de dignitat, impera una distinció clara entre caritat i solidaritat, la qual el sistema s'ha ocupat de difuminar, generant confusió i promovent així la primera per sobre de la segona, en tant que la caritat permet que ens sentim amb una tranquil·litat de consciència sense que res canviï i es continuï mantenint la violència estructural. La caritat ens porta -a més- a actuar per les altres sense comptar amb elles. Reconèixer la dignitat de l'altra passa per solidaritzar-me amb ella i amb la seva lluita per cap girar l'*estatus quo*, des d'una cooperació d'igual a igual.

He fet referència a l'habilitat del sistema per apropiarse de conceptes col·lectives i porta-les al seu terreny. Ens cal doncs, tornar a desenvolupar una actitud i habilitat de discerniment en dues línies: Una primera per detectar aquestes apropiacions i vetar les iniciatives que se'n deriven i una segona per ser capaces de tornar a separar bo i dolent, basant-nos en consensos més o menys amplis com la Declaració Universal del Drets Humans, i com a resposta al relativisme moral del *New Age*.

Diu Lluís Llach en una de les seves cançons -*El jorn dels miserables*- "*Que poca esperança tinc, i potser caldrà deixar-la, que no sigui que esperar, ens allunyi més dels actes*" (Llach, 1974). L'esperança seria un altre valor a tenir en compte en aquesta espiritualitat que proposo, però no l'esperança que ens allibera de qualsevol compromís amb la realitat, sota l'argument de que la salvació és imminent i per tant no cal que hi posem cap atenció. Més aviat, em vull referir a una esperança activa, des de la responsabilitat personal i col·lectiva del que Comins (2003) anomena "*alimentar l'esperança*" (Comins, 2003). És tractaria d'una implicació en cos i ànima en la construcció dels models pels quals mantenim aquesta esperança de que siguin possibles, de tal manera que la pròpia acció de construir plegades també alimenti aquesta esperança; un cercle virtuós esperança-acció-esperança. Ens alimentem d'ella també en el contacte amb aquest rostre sofrent, en tant que sovint manté més esperança que nosaltres, així com en la visita als marges. La solidaritat és font d'esperança.

L'espiritualitat neoliberal proposa un compromís amb el propi benestar i preparació espiritual per l'accés individual i exitós a la nova era. Des de l'altre espiritualitat la proposta aniria en la línia d'assumir compromisos amb la construcció de la pau positiva i opció pels pobres, no com a accions concretes esporàdiques i de caràcter caritatiu, sinó com a forma de vida basada en el valor de la solidaritat. Dit d'un altre manera, viure la pròpia acció social com a experiència espiritual, en un equilibri entre l'abnegació i la pròpia cura, mirant alhora de gaudir del procés. Cuidar la nostra interioritat per poder empatitzar amb l'altra; de nou, en especial, amb el "*rostre sofrent*" (Comins, 2003).

He exposat com l'emprenedurisme genera una nova subjectivitat que converteix a l'individu en empresari de sí mateix, sotmetent-lo a una dinàmica de competència constatada contra tothom, en tots els àmbits de la seva existència, i des d'una individuació absoluta. Com alternativa plantejo una transició d'aquest model neoliberal cap a el que es fa des de l'Economia Social i Solidària.

García (2017) defineix l'Economia Social i Solidària com a "*conjunt de pràctiques socioeconòmiques formals i no formals, que prioritzen la satisfacció de les necessitats i*

les aspiracions dels seus membres i/o d'altres persones, per sobre del lucre; quan són col·lectives, la propietat també ho és, i la gestió és democràtica: són independents respecte a qualsevol entitat pública o privada, actuen orientades pels valors d'equitat, solidaritat, sostenibilitat, participació, inclusió i compromís amb la comunitat, i són promotores del canvi social".

L'associació de la qual he fet menció, com a membre actiu, té com a objectiu, la difusió de l'economia social i solidària a la ciutat, com a proposta per resoldre els efectes destructius del neoliberalisme a tots els nivells. Sovint se'm planteja la inquietud de com tocar la consciència col·lectiva quan a les xerrades o actes que organitzem acostuma a venir la gent que ja està conscienciada, al igual que el contingut que generem pels diferents mitjans, també el llegiran el mateix públic ja conscienciat. Alhora recordo com era de jove quan va començar a funcionar la recollida selectiva de brossa, acompanyada de campanyes informatives i de sensibilització, convidant a les famílies a fer la separació de residus a casa. Ho vam treballar a l'esplai i llavors vaig ser jo qui, un cop sensibilitzat, vaig reclamar als meus pares féssim la separació de residus. Si bé al principi manifestaven les resistències habituals que sovint provoquen els canvis, aviat es van fer seva la iniciativa i el discurs, i van assolir l'autocompromís.

Per això crec en l'educació en la infància i la joventut en tant que puguin resultar multiplicadores de canvis, influenciant en els seus entorns. Caldria doncs revisar els actuals programes formatius en emprenedoria, per tal d'introduir-hi la proposta de models alternatius a la racionalitat i espiritualitat neoliberal, és a dir, models alineats amb la construcció de pau positiva, una economia social i solidària i una espiritualitat basada en l'ètica de les cures. Per reflectir la transcendència de l'educació per la construcció d'una cultura de pau, Comins (2003) cita a Martínez Guzmán quan diu que la seva *"primera proposta és que l'educació per la pau ha de penetrar tots els nivells de l'ensenyament i tots els àmbits de la vida. Es a dir, ha d'incloure els nivells convencionals d'ensenyament i aprenentatge, però també els no convencionals: els moviments socials, d'oci, nens i nenes, institucions, medis de comunicació, etc"* (Martínez, citat per Comins, 2003).

Una última reflexió i proposta apunta a l'àmbit de l'oci. He mencionat com l'emprenedurisme ens porta a valorar totes les nostres accions i el temps dedicat a elles, en funció del seu rendiment econòmic, sigui per treball o per consum. Comins (2003) ens parla d'un cercle viciós de *"més treballar per més consumir"* (Comins, 2003), el qual no ens deixa temps per les cures. Comins (2003) ens proposa trobar formes d'oci més col·lectives i comunitàries, que fins i tot inclogui les funcions de les cures com a tal. Així, *"les funcions de les cures pot ser una possibilitat per al temps d'oci"* (Comins, 2003), des de la connexió real i la generació de vincles amb les altres, pels quals, la pressa i l'estrès resulten poc favorables, requerint-se valors com la calma, l'escolta i el diàleg. L'ètica de la cura, ens convida al temps per a la reflexió profunda i crítica, i gaudir de les activitats a l'aire lliure i la natura.

Podem trobar iniciatives com [Meta Center for Nonviolence](#) que treballem per una espiritualitat en el sentit de la *noviolència*, o la [Xarxa d'Economia Social i Solidària](#) que fomenta els seus valors a Catalunya.

Conclusions

Amb aquesta dissertació pretenia validar la hipòtesis de que la racionalitat neoliberal i l'espiritualitat *New Age*, constitueixen una forma de violència simbòlica, analitzant alhora com es construeixen i articulen els seus discursos, així com la manera com queda legitimada amb elles la violència estructural.

He començat fent una distinció entre interioritat i espiritualitat, en tant que la primera apunta al treball i la cura del món interior, i quan a aquesta interioritat hi afegim un sentit -ètica-, llavors passem a parlar d'espiritualitat. Encara més, quan aquesta es dogmatitza i s'institucionalitza, es converteix en religió. Tant mateix he definit la racionalitat pràctica com un seguit de dacions creences i conductes amb els quals el sistema governar els subjecte segons el seus interessos.

Llavors, també he apuntat com el neoliberalisme, a més d'un model econòmic, és sobre tot una racionalitat, la qual es caracteritza especialment per l'anomenat *emprenedurisme*. Aquesta racionalitat entén al subjecte com un empresari de sí i de la seva pròpia vida. És treball i capital alhora, del qual cal treure el màxim rendiment, sotmetent-lo a les lleis de la competència; l'estat ja no és regulador del mercat sinó de la competència.

Aquesta racionalitat va acompanyada d'una espiritualitat *New Age*, la qual es basa en creences com un canvi de constel·lació de Piscis a Aquari, amb una suposada elevació de consciència on ens sentim UN amb tot; que cada persona visqui amb més harmonia, és suficient per tal que el món també en tingui més; imminència de Deu per la qual no tenim límits, podem aconseguir el que ens proposem i, en conseqüència, som responsables dels nostres èxits i fracassos; no hi ha lloc pel judici, en tant que som incapaces de captar la realitat tal com és i, allò que percebem com a real és una il·lusió mental; i l'univers és infinit i els recursos il·limitats. Aquestes creences afegeix tota una sèrie de pràctiques encarades a treballar la interioritat, buscant el propi benestar i la pròpia il·luminació.

Aquest corpus de creences, dogmes, valors, i pràctiques que generen la suma de l'emprenedurisme i el *New Age* fomenten una ètica de la justícia, a més d'una individuació i cerca del benestar propi, des d'una perspectiva individualista. Presenten, a més, l'acció d'emprendre i la competitivitat com a única manera de sobre viure, alhora que responsabilitzen a l'individu del seu propi èxit o fracàs, negant la violència estructural que el mateix sistema genera. Constitueixen doncs violència simbòlica.

Ens cal doncs evidenciar aquestes violències, generar consciència i construir alternatives. Una espiritualitat basada en la ètica de les cures i una racionalitat que promogui els valors i principis per una economia social i solidaria.

Biografia i webgrafia

Ahumada L. (2015). *Espiritualitats sense religió*. Barcelona: Fragmenta Editorial.

Barbeito, C., Caireta, M. (2008). *Juegos de paz. Caja de herramientas para educar hacia una cultura de paz*. Madrid: Los libros de la Catarata.

Carozzi M. (n.d.). *Definiciones de la New Age desde las Ciencias Sociales*. Boletín de Ciencias Sociales i Económicas. Argentina: Universidad Católica Argentina. [En línia] <http://200.16.86.50/Digital/33/revistas/blse/carozzi1-1.pdf> [Consultat: 2 de juny del 2019]

Comins I. (2003). *La ética del cuidado como educación para la paz*. Dissertació doctoral no publicada. Castellón: Universitat Jaume I.

Fernández R., Etxezarreta M., Sáez M i LPR (2001). *Globalización capitalista. Luchas y resistencias*. Barcelona: Virus.

Foucault M. (1998). *Tecnologías del yo y otros textos afines*. Buenos Aires: Paidós Ibèria. 8a ed.

García J. (2017). *L' Economia Social i solidària en 100 paraules*. Barcelona: Icària.

Herder (2017). *Enciclopedia Herder*. [En línia] <https://encyclopaedia.herdereditorial.com/wiki/Racionalidad> [Consultat: 2 de juny del 2019]

Galtung J. (1998), *Tras la violencia, 3R: reconstrucción, reconciliación, resolución. Afrontando los efectos visibles e invisibles de la guerra y la violencia*, Bilbao: Gernika Gogoratuz,

- (1969). *Violencia, paz e investigación para la paz en Sobre la Paz*. Fontamara.

- (2003b), *Violencia Cultural*, Guernika-Lumo, Gernika Gogoratuz.

- (2003a) *Trascender y transformar. Una introducción al trabajo de conflictos*, México: Transcend – Quimera.

- (2003c) *Paz por medios pacíficos. Paz y conflicto, desarrollo y civilización*, Bilbao: Gernika Gogoratuz

Galeano, E. (1999). *Patatas arriba. La escuela del mundo al revés*. México: Siglo XXI.

Laval C. i Pierre D. (2013). *La nueva razón del mundo*. Barcelona: Gedisa.

Schmucler S. (2002). *New Age, Religión para tiempos neoliberales*. Mèxic: Universitat de Mèxic. [En línia] <https://www.revistadelauniversidad.mx/articles-files/322f874c-19fb-4272-8043-efeddd65930f> [Consultat: 2 de juny del 2019]

Todorov, T. (1993). *Frente al límite*. Madrid: Siglo XXI. Todorov, T. (1993).

Ylla L., Melloni X., Rambla J. i Oller M. (2013). *De què parlem quan parlem d'interioritat?* Barcelona: Cristianisme i Justícia. [En línia] https://www.cristianismeijusticia.net/sites/default/files/pdf/eict69_0.pdf [Consultat: 29 de maig del 2019]